

**Віталій Сергійович Чишко (1951-2003) -
засновник і перший директор
Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(До 55-річчя від дня народження)**

Віталій Сергійович Чишко народився 5 червня 1951 р. (за офіційними паспортними даними – 5 липня) в селі Орв'яниця Дубровицького району Рівненської області в родині вчителів. Після закінчення у 1968 р. середньої школи працював теслею, служив у армії на о. Сахалін. У 1973–1978 рр. навчався на історичному факультеті Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького (нині – Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова), де став визнаним лідером студентського колективу, очолював студентський профспілковий комітет. Відразу після закінчення інституту був призначений директором Заворицької середньої школи Броварського району Київської області. З 1980 р. навчався в аспірантурі, спочатку заочно, а з 1981 р. – на стаціонарі. У грудні 1984 р. здобув ступінь кандидата історичних наук. Становленню В. С. Чишка як науковця сприяла робота в Інституті історії АН УРСР. З 1986 р. до кінця життя В. С. Чишко працював в апараті Президії АН УРСР – спочатку ученим секретарем, з 1990 р. – керівником Сектору суспільних наук, ученим секретарем Секції суспільних і гуманітарних наук НАН України.

Одночасно, з лютого 1993 р. очолив створений за його ініціативи відділ біографічних досліджень Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, (у квітні 1994 р. перетворений на Інститут біографічних досліджень). Доктор історичних наук (1997), професор (1999) В. С. Чишко був автором 140 наукових праць із проблем історії інтелігенції, біографістики, генеалогії, джерелознавства, аграрної історії, міжетнічних відносин, серед яких дві індивідуальні монографії.

У 1998 р. заснував Українське біографічне товариство і був обраний його президентом. У тому ж році удостоєний премії ім. М. І. Костомарова НАН України. Помер Віталій Сергійович Чишко раптово, 1 лютого 2003 р., на 52-му році життя.

Чим далі спливає невблаганний час, тим більш зрозумілими стають для колег і однодумців Віталія Сергійовича Чишка роль і місце його непересічної постаті у розвитку сучасної української біографістики. Заради справедливості не можна не згадати, що не лише біографічні дослідження чимало завдячують розумові і енергії, винятковим організаторським здібностям цієї невгамовної і щедрої душі людини. Обіймаючи посаду ученого секретаря академічної Секції суспільних і гуманітарних наук упродовж першого десятиліття незалежності України, В. С. Чишко доклав багато зусиль для розвитку організаційної структури соціогуманітарних досліджень у ціло-

му, розширення їх проблемно-тематичного діапазону відповідно до потреб утвердження гуманітарної сфери молодій суверенній державі, здобуття нею інтелектуальної незалежності, створення нових і модернізації існуючих установ НАН України. Нині можна з певністю стверджувати, що саме ця праця закономірно привела В. С. Чишка до важливого повороту на власному шляху вченого, надихнула взятися за справу, яка дійсно стала головною в його житті.

У той непростий час, коли в середовищі науковців відбувалася переоцінка цінностей, йшло осмислення нових дослідницьких завдань і перспектив розвитку вітчизняної гуманітаристики, він одним із перших зумів по-справжньому оцінити необхідність повномасштабного відновлення вітчизняної традиції біографічних, зокрема біографічно-словникових досліджень, як таких, що найближче відповідають інтелектуальним і духовним запитам, патріотичним устремлінням сучасного українського громадянства. Адже саме біографічні публікації, потік яких на початку 90-х років був ще доволі малим і несміливим, чи не найбільше сприяли на той час поверненню вітчизняному минулому його людських вимірів, так необхідних для відродження і утвердження гуманістичних ідеалів громадянського сус-

пільства в Україні, здобуття народом духовної опори в діяннях попередніх поколінь.

До відновлення і розвитку біографічних досліджень в Україні 90-х років ХХ ст. докладали зусиль чимало дослідників – як професійних учених, так і, особливо, аматорів-краєзнавців. Проте безперечною науковою заслугою В. С. Чишка стало остаточне утвердження української біографістики як окремого наукового напрямку і самостійної історичної дисципліни, з власною теоретичною і методичною базою, інституціональною структурою. Першим важливим кроком В. С. Чишка на цьому шляху стало обґрунтування необхідності створення у складі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського спеціалізованого дослідницького підрозділу – спочатку відділу (1993), згодом – Інституту біографічних досліджень (1994). Він мислився вченим, як безпосередній продовжувач справи біографічної комісії Української академії наук, котра впродовж 1918–1932 рр. працювала над створенням фундаментального біографічного словника діячів України. Другим кроком стало написання В. С. Чишком узагальнювальної праці «Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України» (К., 1996) та захист ним докторської дисертації «Біографістика як галузь історичної науки: історіографія та методологія» (1997).

В. С. Чишко був відчайдушним максималістом. У найбільш нелегкі часи економічної кризи, відсутності належного фінансування і технічного забезпечення досліджень він вірив в успіх розпочатої справи і своєю вірою надихав колектив. На початку діяльності Інституту біографічних досліджень шлях до багатотомного національного біографічного зводу здавався відносно близьким. Під керівництвом В. С. Чишка було напрацьовано теоретико-методологічні засади створення Українського біографічного словника, розроблено і опубліковано його Редакційну інструкцію та пакет інших методичних документів, започатковано продовжуваний науковий збірник «Українська біографістика». На основі розроблених Інститутом біографічних досліджень методичних засад в Україні підготовлено цілий ряд регіональних і тематичних біографічних словників.

Проте бурхливе піднесення наукових біографічних досліджень, що розпочалося від середини – кінця 90-х років і нині невпинно йде по висхідній, внесло суттєві корективи в самі уявлення про кількісні параметри майбутнього національного біографічного зводу і часові перспективи його підготовки. Стало зрозумілим, що порушувати питання безпосередньо про створення фундаментального багатотомного національного біографічного словника нині дещо зарано. Він об'єктивно не може бути успішно скомплектований у період, коли зусиллями дослідників із усіх регіонів України щороку повертаються із забуття тисячі й тисячі нових імен наших попередників – діячів культури і національно-визвольного руху, борців за незалежність України. За таких умов кожний підготовлений за абетковим принципом том національного біографічного словника безнадійно застарівав би, ще не дійшовши до друкарського верстата.

Життя дуже швидко визначило нові пріоритети. На самому зламі тисячоліть у світовій словниково-енциклопедичній практиці розпочався стрімкий перехід до формування великих електронних словниково-біографічних ресурсів – біографічних архівів, які інтегрують напрацювання цілих національних біографічних шкіл упродовж століть їх розвитку і функціонування, створюють абсолютно нові можливості для пошуку біографічних матеріалів і оперування ними, вироблення на основі цього нових знань про минуле. Відкриті для користувачів електронних інформаційних мереж національні біографічні архіви країн із найбільш розвинутою біографічною традицією – Німеччини, Великобританії, Франції, Італії, США, Росії – нараховують нині біографічні статті і матеріали про десятки і навіть сотні тисяч співвітчизників. Наукова прозорливість В. С. Чишка, його вміння бачити далекі перспективи наукового поступу, послужили тому, що він, розпочинаючи справу ще за часів відсутності сучасних досконалих комп'ютерних програм, коли, власне, і інтернет ще не набув значення всесвітньої науково-інформаційної мережі, передбачав розвиток подій саме у такому напрямі. Ідея фундаментального електронного Українського біографічного словника належала саме йому. Більш того, спрямувавши від самого початку зусилля колективу Інституту біографічних досліджень на формування розгалуженої електронної бази даних «Українська біографістика», яка включала також біобібліографічну базу, В. С. Чишко заклад підвалини послідовної і органічної її трансформації у систему електронного біографічного архіву.

У цьому плані, розроблена колективом Інституту біографічних досліджень вже після смерті В. С. Чишка концепція фундаментального електронного Українського національного біографічного архіву, яка втілюється нині в життя спільно з науковцями Українського мовно-інформаційного фонду НАН України на чолі з членом-кореспондентом НАН України В. А. Широковим, є безпосереднім розвитком і продовженням напрацьованих засновником Інституту.

Життя Віталія Сергійовича обірвалося несподівано, на злеті творчих можливостей. Залишилося нереалізованим чимало з його особистих творчих планів. В останні роки він мріяв про нову велику книгу, присвячену долі людини у вітчизняній історії. Йому не судилося побачити і цілий ряд започаткованих ним видань – перші випуски біобіографічного покажчика джерел з української біографістики, Матеріалів до Українського біографічного словника, Реєстру імен УБС. Проте залишилося головне – створений ним інститут, колектив якого продовжує справу засновника, атмосфера творчих дискусій і спільного пошуку шляхів розв'язання складних методичних і організаційно-технічних проблем, які по-новому постають на кожному етапі просування вперед до омріяної Віталієм Сергійовичем мети, – створити в Україні біобібліографічний звід, гідний великої європейської нації.

Володимир ПОПИК,

в. о. директора

Інституту біографічних досліджень НБУВ,

канд. іст. наук